

ВІД ВІДОБРАЖЕННЯ ДО ТВОРЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ: ТРАНСМУТАЦІЯ ПІЗНАННЯ

Взаємодія людини та світу відбувається завдяки двом властивостям, які відрізняють людину від інших живих істот. А саме з допомогою свідомості та діяльності. Спори навколо того, яка з цих двох властивостей є первинною у філософській думці йдуть між ідеалістами та матеріалістами. Світ та людина зазнають перетворень, та відкритим залишається питання, що є визначальним - свідомість по відношенню до буття чи буття по відношенню до свідомості? Ці два поняття що носять суперечливий характер водночас не існують одне без одного, оскільки ми не можемо говорити про чисту людську свідомість, яка б не оперувала досвідом чи то буття, яке б не мало своєї логіки розвитку.

Пізнання не обмежується описом. Його завданням є пошук закономірностей та механізмів що лежать в основі процесів і явищ. Та існує багато суперечностей пов'язаних з процесом пізнання. Адже воно не є лише інтелектуальною діяльністю. Ціллю його є знання, яке ми отримуємо не лише шляхом побудови теоретичних конструкцій різної складності, але у безпосередній діяльності, продуктом якої отримуємо досвід. Два типи знання, одне з яких отримане дедуктивним, а інше - індуктивним шляхом мають різні результати, які не збігаються між собою що у повсякденному житті можна побачити у неспівпадінні теорії та практики. В свою чергу практика постійно верифікує теорію, а остання набуває нових вищих якостей.

Пізнання людиною світу супроводжує усю історію, але починаючи з Нового часу - початку розвитку науки воно конкретизується оформлюючись у певний метод. Емпіризм Бекона, раціоналізм Декарта, метод Галілея який полягав у використанні математики для пояснення природи, що як зазначив Е.Гуссерль і було початком розвитку фізики під суб'єктом пізнання бачили дзеркало що відображало навколишній світ. Представник аналітичної філософії Р.Рорті, досліджуючи класичний підхід у гносеології зазначає: «Химера, бранкою якої була традиційна філософія, виставляє розум у вигляді величезного дзеркала, що містить у собі різні репрезентації, де одні з них точні, інші – ні... Без уявлення про розум як про дзеркало поняття пізнання як точності репрезентації не з'явилося б» [5, с.9].

Класичний метод замінюється діалектичним, який виходить з того, що речі та явища за своєю суттю мають суперечливий характер, така ж є і свідомість що пізнає. Формальну логіку, яка користується такими законами як тотожності, виключного третього, несуперечності, достатньої підстави змінює діалектична логіка, яка за допомогою розщеплення категорій та понять на свої протилежності розглядає предмети та процеси, як такі, що виникають і розвиваються завдяки своїй внутрішньо суперечливій сутності.

Діалектична логіка таким чином допомагає усунути проблеми у пізнанні, робить його можливим за допомогою включення в свою раціональну систему ірраціонального моменту – «граничного поняття».

До числа таких «граничних понять» можна віднести вже «річ у собі» кантівської філософії. У Фіхте таким «граничним поняттям» виявився безпричинний, а тому і незбагнений факт діяльності абсолютного «Я», що утворює непроникну для раціональної свідомості основу всієї діяльності.

Що ж стосується Гегеля то він спробував усунути це «граничне поняття інтелектуальної інтуїції» [3, с.9]. Це сталося якраз тоді, коли Гегель «приступив до діалектичного розвитку «перетворення» ідеї у природну дійсність» [3, с.9] і «зустрів у природі щось чуже ідеї, «заперечення», що означало не тільки відсутність ідеального моменту, але, навпаки, протистоячу йому силу реальності»; вимушений визнати її «як факт», він назвав її «випадковістю природи» [3, с.10].

Діалектичний метод дає поштовх для виникнення нових теорій та розвитку наук. У ХХ ст. зароджується новий спосіб – спосіб системного мислення. Хоча ми можемо розпізнати індивідуальні частини в будь-якій системі, ці частини не ізольовані, і природа цілого завжди відрізняється від простої суми його частин. Переконавання, що в будь-якій складній системі поведінка цілого може бути повністю зрозуміла на основі властивостей його частин, була центральною у картезіанській парадигмі. Найбільшим шоком для науки ХХ століття став той факт, що систему не можна зрозуміти за допомогою аналізу. Властивості частин не є їх внутрішніми властивостями, але можуть бути осмислені лише в контексті більш більшого цілого.

Уявлення про наукове знання як про мережу понять і моделей, в якій жодна частина не більш фундаментальна, ніж інша, було сформульовано в 1970-і роки фізиком Джефрі Чу у вигляді так званої бутстрап-теорії. Філософія бутстрапу не тільки відкидає ідею фундаментальних цеглинок матерії, але взагалі не приймає ніяких фундаментальних сутностей - ні фундаментальних констант, ні фундаментальних законів або рівнянь. Матеріальний всесвіт розглядається як динамічна павутина взаємозалежних

подій. Жодна властивість будь-якої частини цієї павутини не є фундаментальною, і всі вони впливають з властивостей інших частин, і загальна узгодженість їх взаємозв'язків визначає структуру всієї павутини.

Використовуючи терміни «комплекс» і «система» як синоніми, А.Богданов розрізняв три типи систем: організовані комплекси, де ціле перевищує суму своїх частин; неорганізовані комплекси, де ціле менше суми своїх частин, і нейтральні комплекси, де організуюча і дезорганізуюча діяльність нейтралізують одна одну. Він визначав організаційну форму як «сукупність зв'язків серед системних елементів».

Першим формулюванням системної науки стала класична термодинаміка з її знаменитим другим законом - законом розсіювання енергії С.Карно: в рамках технології теплових двигунів, у фізичних процесах існує тенденція руху від порядку до безладу. Будь-яка ізольована, або закрита, система буде спонтанно розвиватися в напрямку постійно наростаючого безладу. Для його вимірювання фізики ввели нову величину - ентропію - міру безладу.

Також, термодинаміка ввела в науковий обіг ідею необоротних процесів - поняття «стріли часу». Згідно з другим законом, деяка частина механічної енергії завжди розсіюється у вигляді тепла і не може бути повністю відновлена. Таким чином, вся світова машина поступово уповільнюється і зрештою повинна повністю зупинитися.

За презентаціями фон Неймана було детальне обговорення Н.Вінером центральної ідеї його роботи - концепції зворотного зв'язку, як основи самоорганізації системи. Наслідком такої організації є те, що перша ланка («вхід») піддається впливу останнього («виходу»). Це характерно і для соціальних систем. Остання має свою організаційну структуру, систему зв'язку, динаміку, в якій кругові процеси типу зворотного зв'язку відіграють важливу роль.

Теорія Сантьяго, що трактує пізнання, виникла в ході вивчення нейронних мереж і з самого початку була пов'язана з концепцією автопоеза (самоорганізації), запропонованої У.Матураною. Пізнання, чи навчання, згідно Матурани, являє собою діяльність, яка є складовою частиною самотворення і самопідтримки автопоезних мереж. Іншими словами, навчання - це сам процес життя. «Живі системи - це когнітивні системи, - пише Матурана, - а життя - це процес навчання» [2].

Структурні зміни в системі - це і є акти пізнання. Фактори, що надходять від зовнішнього середовища, стають початковими поштовхами змін. Пізнання - це не представлення певного світу, але швидше безперервне

творення світу в процесі життєдіяльності. Ф.Варела відзначає, що розум і світ переживають спільне становлення. Однак через обопільне структурне сполучення, окремі живі системи становлять частини світів один одного. Вони спілкуються між собою і координують свою поведінку.

Конкретним організмом в процесі його життєдіяльності твориться не світ взагалі, а якийсь конкретний світ, завжди обумовлений структурою організму. Оскільки індивідуальні організми в рамках одного виду мають більш-менш ідентичну структуру, вони творять схожі світи. Ми, люди, крім цього, спільно користуємося абстрактним світом мови і думки і завдяки цьому спільно творимо наш дійсний світ. За словами Варела ми повинні поставити під сумнів нашу впевненість у тому, що світ зумовлений і що пізнання - це відображення. У контексті когнітивної науки це означає, що ми повинні переглянути ідею про те, що в світі існує готова інформація і що її витягує пізнаюча система.

«Сьогодні, - розмірковує Пригожин, - світ, який ми бачимо зовні, і світ, який ми відчуваємо всередині, зближуються. Це зближення двох світів - ймовірно, одне з найбільш важливих культурних подій нашого століття» [2].

Нерівноважність, нелінійність, нестійкість, невизначеність і т. п. - все це негативні формулювання. Пригожин переконаний в тому, що цей концептуальний зсув, що має на увазі теорію дисипативних(само організованих) структур, не тільки критичний для розуміння вченими природи життя, але також допомагає нам більш повно інтегрувати себе в природу.

1. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология: Введение в феноменологическую философию / Спб.: Владимир Даль.- 2004.-400с.
2. Капра Ф. Паутина жизни / Киев: София.- 2002. -336с.
3. Критика немарксистских концепций диалектики XX века. Диалектика и проблема иррационального / Под ред. Ю. Н. Давыдова. — М., 1988. — 478 с.
4. Лисий В. Диалектика і методи наукового пізнання // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. 2010. В.13 с.19-28.
5. Рорти Р. Философия и зеркало природы / Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1997. 320 с.